

На основу члана 54. Статута града Чачка („Сл.лист града Чачка“, бр. 6/2019), а у складу са Стратегијом подстицања рађања („Сл.гласник РС“, бр. 25/2018),

Скупштина града Чачка, на седници одржаној _____ 2020. године, донела је

АКЦИОНИ ПЛАН ЗА ПОПУЛАЦИОНУ ПОЛИТИКУ ЗА ПЕРИОД 2020-2023. ГОДИНА НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА ЧАЧКА

Акциони план за популациону политику за период 2020-2023. година на територији града Чачка (у даљем тексту: Акциони план) је документ настао на основу Стратегије подстицања рађања („Сл. гласник РС“, бр. 25/2018), коју је донела Влада РС на седници одржаној 16.03.2018. године, 05 Број: 56-2307/2018.

Акциони план дефинише целовиту и кохерентну политику града Чачка према фертилитету становништва, односно дефинисање политичког одговора на испољене проблеме у демографском развоју, пре свега на феномен недовољног рађања, прихватање ниских репродуктивних норми код становништва на територији града Чачка, односно негативни природни прираштај, отворену депопулацију, пораст удела старих лица у структури становништва. Кроз Акциони план разрађене су: конкретне мере и активности, дефинисани индикатори и носиоци као и временски рокови за реализацију активности, а све у циљу одрживог демографског развоја на територији града Чачка.

I ПРОФИЛ ЈЛС

ИСТОРИЈАТ ЧАЧКА

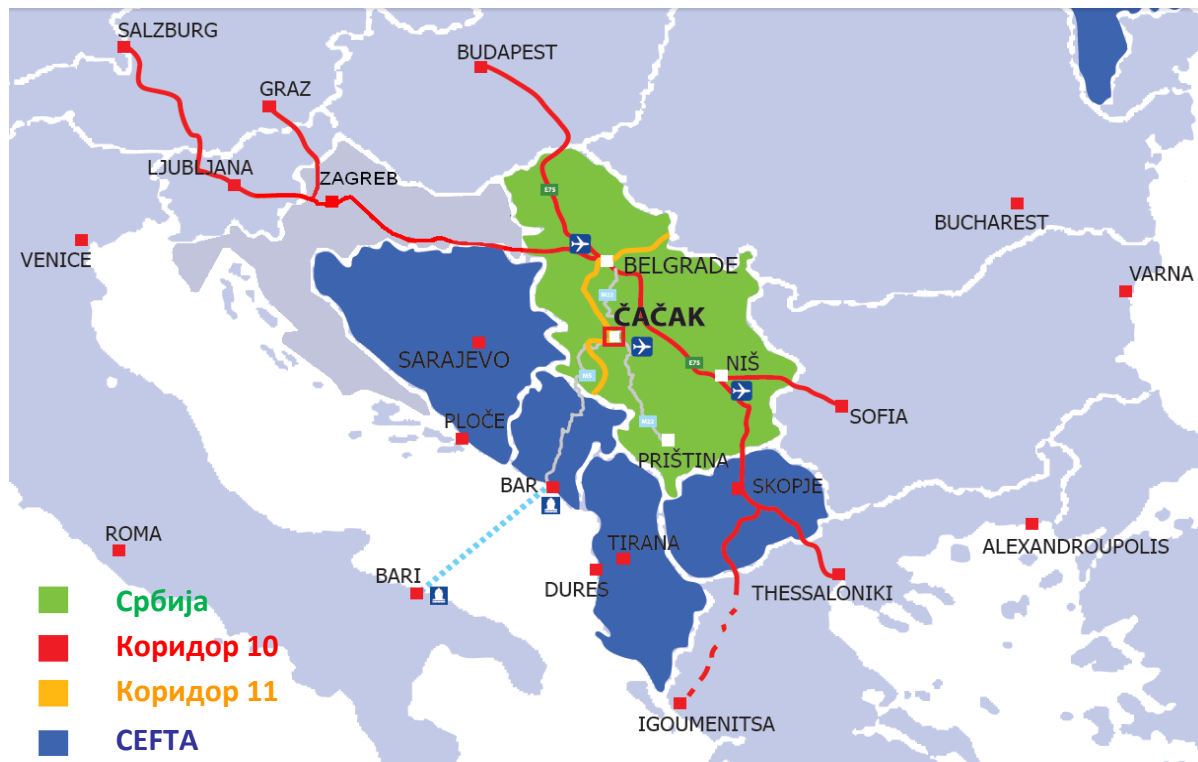
Настанак и развој насеља на територији града Чачка датира од праисторије, када се и помињу насеља у којима су пронађени трагови материјалне културе. На основу пронађених археолошких локалитета и културно-историјских споменика, сматра се да је на овом подручју живот у континуитету трајао око 5.000 година пре нове ере па све до данас. Посебно треба истаћи некрополе под хумкама са предметима из бронзаног и гвозденог доба (из XV, IX и VI века п.н.е.) откривених на локалитету Лугови Бент у Мојсињу, а вредни пажње су и предмети из илирских кнежевских хумки у Атеници, локалитету светског значаја са експонатима који датирају из VI и V века пре нове ере. У време римске доминације овим делом Србије, на месту данашњег града, налазило се веће насеље, о чему сведоче римске терме откривене у центру града.

У периоду српске средњовековне државе насеље се помиње у XIII веку, као Градац у Типику студеничком, који је писан између 1207. и 1215. године. Била је то престоница жупана Страцимира, брата Стефана Немање, који се сматра оснивачем града. Најстарији помен Чачка налази се у једном судском спису из Дубровачког архива из 1408. године.

Нова етапа развоја Чачка означава се после 1815. године, када овај град постаје седиште чачанског округа. Град се још снажније развија у другој половини XIX века, када ничу бројне стамбене, пословне и административно-управне грађевине.

ГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

ЧАЧАК, град у централном делу Републике Србије, седиште Моравичког управног округа, привредни, културни, административни центар подручја. Моравички округ поред града Чачка, обухвата и општине Горњи Милановац, Лучани и Ивањица. Централни део града чини чачанска котлина, смештена између планина Јелице на југу, Овчара и Каблара на западу и Вујна на северу, док је на истоку отворена према Краљевачкој котлини. Ове планине се благо и таласасто спуштају према чачанској котлини, граду Чачку и току Западне Мораве. Чачак се налази између општина Горњи Милановац на северу и Лучана на југозападу. На западу је општина Пожега која припада Златиборском округу, источно је општина Кнић која је у саставу Шумадијског округа, а на југоистоку је град Краљево који припада Рашком округу. Од Београда Чачак је удаљен 150 км.

Територија града заузима површину од 636 км², и у погледу рељефа може се поделити на:

- Чачанску котлину са надморском висином од 200 м до 300 м,
- Брежуљкасто-брдски предео од 300 м до 500 м надморске висине, и
- Планински предео од 300 м до 985 м надморске висине.

Планине Јелица са (929 м), Овчар (985 м), Каблар (885 м), и Вујан (857 м) окружују Чачанску котлину кроз коју протиче река Западна Морава чија је дужина 318 км. Површина котлине је преко 270 км, дуга је око 40 км и пружа изванредне услове за пољопривреду.

Град Чачак захвата географски простор од 43°44' до 44°01' северне географске ширине и од 20°07' до 20°38' источне географске дужине, а налази се и на 43°53' с.г.ш. и 20°21' и.г.д. Према подацима РЗС из 2017. године у граду Чачку живи 111.797 становника.

Надморска висина на којој се налази подручје Чачка креће се од 204 м (ушће Бресничке реке у Западну Мораву) до 985 м (највиши врх планине Овчар). Град Чачак лежи на надморској висини од 242 м.

СТРАТЕШКИ ПРИОРИТЕТИ

Као главни стратешки приоритети у развоју града издвајају се четири правца:

- Добро управљање,
- Урбани развој,
- Друштвени развој и
- Економски развој.

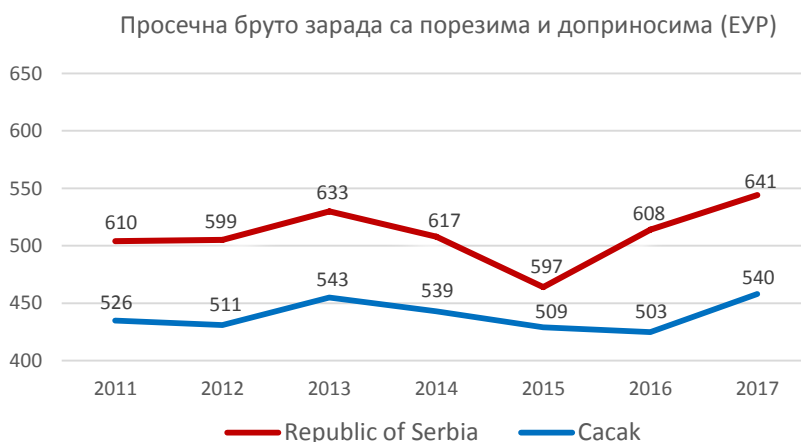
Град Чачак је фокусиран на стално унапређење услуга које су пружају грађанима. Организују се континуиране обуке запослених у градској администрацији, унапређује се електронска управа – електронско издавање докумената, обезбеђују се услуге за подршку инвеститорима у току читавог процеса администрације. Привлачење инвестиција је међу најважнијим приоритетима града.

Буџет капиталних инвестиција се повећава из године у годину, а планира се: измештање теретног саобраћаја из центра града изградњом Улице 10 – индустријски транзит, развој индустријске зоне, изградња јавне гараже у центру града, премештање градске библиотеке, снабдевање водом за пиће изградњом бране „Сврачково“ на регионалном систему „Рзав“, изградња постројења за пречишћавање отпадних вода, реконструкција главних путева и остале јавне инфраструктуре.

Град Чачак улаже у изградњу и реконструкцију школа и вртића. Да би се повезао наставни план и програм са потребама тржишта, уведен је нови модел дуалног образовања у две средње школе у Чачку у складу са Законом о дуалном образовању, а планира се даље проширење. Такође, град планира улагање у две бање: Овчар бања и Горња Трепча – нови хотели, садржаји и сл. да би се повећао број туриста. Да би била обезбеђена најбоља нега за грађане планира се реконструкција главне болнице и неколико локалних амбуланти. У 2013. години основана је Установа за дневни боравак деце, младих и одраслих са сметњама у развоју која је јединствена таква установа у региону.

Да би се обезбедио континуирани економски развој и оснивање нових start-up предузећа град планира улагања у даљи развој Научно технолошког парка Чачак који је основан 2011. године. Град Чачак улаже у развој индустријске зоне у Прељини. Локација је инфраструктурно опремљена и отуђена без накнаде немачким фирмама: Vorwerk Autotec, Vorwerk Drivetec и Eldisy Serbia. Планира се даље ширење индустријске зоне на околне локације како би се обезбедили услови за нове инвестиције. Да би била смањена незапосленост, град Чачак и Национална служба за запошљавање континуирано уводе нове обуке и стручну праксу у складу са потребама тржишта и савременим тенденцијама. Сваке године издвајају се средства за: реализацију Програма запошљавања у граду Чачку, пољопривредну производњу регистрованим пољопривредним произвођачима, реализацију по Програму локалног економског развоја - Субвенције приватним предузећима, као и низ других финансијских или нефинансијских подстицаја за развој привреде.

СТАЊЕ ПРИВРЕДЕ И ПЕРСПЕКТИВА ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА

Чачак је административни и привредни центар Моравичког управног округа. Привреда Чачка је разнолика, а њену структуру чине осим пољопривредне производње, производња резних алата за обраду метала, неметала и дрвета, термотехничких уређаја, дрвене, металне и комбиноване столарије, делова и прибора за фармацеутску индустрију и производа за медицинске потребе, прерада шумских и пољопривредних производа итд.

Основна карактеристика привреде Чачка је развијено **приватно предузетништво** (99,7 % свих предузећа у граду чини сектор микро, малих и средњих предузећа). Чачанску привреду карактерише заступљеност свих привредних делатности. Оно што обележава пословање ових предузећа и предузетника су висока флексибилност, иновативност и отвореност за сарадњу.

У Чачку тренутно послују четири удружења привредника, а то су: „Градац 97“, Опште удружење предузетника, „Унија Чачак 2000“, и „Форум привредника“ Чачка, а осим тога постоје и удружења власника занатских радњи, као и Удружење пословних жена „Надежда Петровић“. Од 2011. године у Чачку, као подстицај развоју привреде функционише и „Научно технолошки парк“ д.о.о. Чачак.

ЛОКАЛНА ТРАДИЦИЈА И УСТАНОВЕ КУЛТУРЕ, УМЕТНОСТИ И СПОРТА

Чачак је град који је препознатљив по очуваној архитектури, са елементима савременог начина градње, али и очуваним амбијенталним целинама. Један од већих градова у Србији, град Чачак је у свом развоју прошао кроз неколико фаза. Сваки од тих периода карактерише богато споменичко наслеђе и говори о животу града током вишевековне историје.

Чачак је град спорта са великим бројем спортских клубова. У граду и околини се налазе бројни спортски терени и објекти где се могу организовати спортско-рекреативне активности. Наравно, ту је и река Западна Морава која својим садржајима привлачи све више посетилаца.

На само неколико километара од Чачка налазе се бање, села, манастири, културно-историјски споменици. Прелепа природа у Овчарско-кабларској клисури, планине Овчар и Каблар, језера и меандри Западне Мораве, богата флора и фауна.

На подручју града и околине организују се догађаји из области културе: „Дисово пролеће“, „Меморијал Надежде Петровић“, бијенале „Бијенале визуелних уметности Балкана“, „Дани фотографије у Србији“. У селу Прислоница код Чачка, организује се Сабор фрулаша Србије - такмичење најбољих фрулаша Србије, манифестација која негује традицију и изворно народно стваралаштво. Последњих година нарочито велики број посетилаца бележи „Купусијада“ у Мрчајевцима.

Велики број угоститељских објеката налази се у овом граду и то је једна од карактеристика веома разноврсне туристичке понуде. Безброј летњих башти у граду и на обалама реке Западне Мораве, привлаче велики број посетилаца који желе да проведу пријатне тренутке са породицом и пријатељима. Бројни специјалитети српске кухиње налазе се у понуди чачанских ресторана. Утисци домаћих и гостију из иностранства довољан су позив да се нови посетиоци упознају са чувеним специјалитетима чачанског краја.

Вредно споменичко наслеђе и природне лепоте у околини града чине Чачак препознатљивом туристичком дестинацијом у Србији. Култура и бурна историја града сачувани су у траговима цивилизација које су настањивале овај град и његову околину.

СПОРТСКИ САДРЖАЈИ

Град Чачак је изузетно богат спортским догађајима и спортским садржајима. У граду функционише преко 120 спортских друштава, клубова, удружења и асоцијација у скоро свим спортским дисциплинама. Спортско-рекреативни центар "Младост" стара се о развоју опште спортске културе. Неки од њих су клубови са врхунским спортским достигнућима: Бициклички клуб Борац (вишеструки шампион државе), Стонотениски клуб "Борац" (вишеструки шампион државе), Кошаркашки клуб Борац (један од најбољих клубова у историји Србије и бивше Југославије), Фудбалски клуб Борац (један од најбољих клубова у историји Србије и бивше Југославије). Значајне резултате су имали и шахисти, каратисти и борилачки спортови, рукометаша, итд. Масовно су заступљени спортови кошарка и фудбал, кроз велики број клубова у републичком и регионалном рангу. У Чачку се одржавају значајне спортске манифестације попут Међународног турнира у каратеу "Златни појас", тениског турнира за јуниоре "Чачак Опен", затим "Велика планинска трка", пливачки маратон, кошаркашки турнир "КК Железничар", итд.

ПАРКОВИ

Најзначајнији у Чачку је Градски парк богат зеленим површинама и повезан са Градским бедемом и парком око Западне Мораве. Многи Чачани мисле да је то најлепши део града Чачка. У близини се налази и острво Сува Морава која претставља резерват са преко 130 врста птица. Један од значајнијих је Спомен парк који се налази на улазу у Чачак из правца Гуче, затим сквер код аутобуске

и железничке станице и остали скверови у Чачку. Постоје и сређене зелене површине у Овчар Бањи и бањи Горња Трепча.

ЈАВНЕ СЛУЖБЕ

Град Чачак је оснивач два јавна предузећа: ЈП „Градац“ Чачак и ЈП „Рзав“ Ариље, као и седам јавних комуналних предузећа: ЈКП "Комуналац" Чачак, ЈКП "Водовод" Чачак, ЈКП "Чачак" Чачак, ЈКП "Моравац" Мрчајевци, ЈКП "Паркинг сервис" Чачак, ЈКП "Градско зеленило" Чачак и ЈКП "Дубоко" Ужице. ЈУ „Туристичка организација Чачка“ се бави унапређењем и промоцијом туризма у Чачку.

Најзначајније установе културе чији је оснивач град Чачак су: Народни музеј Чачак, Уметничка галерија "Надежда Петровић", Градска библиотека „Владислав Петковић – ДИС“, Међуопштински историјски архив, Дом културе Чачак. Чачак има више приватних уметничких галерија.

ДЕМОГРАФСКИ ПОДАЦИ

Становништво (број становника и стопа раста)

Према подацима Републичког завода за статистику из 2017. године у Чачку укупно живи 111.797 становника. Густина насељености износи 175 становника на км². Укупан број катастарских општина је 57, број месних заједница је 69, од чега су 12 месне заједнице на територији насељеног места Чачак. Регистровано је 30 месних канцеларија.

По попису из 2011. године у Чачку је живело 115.337 становника, од чега су 55.995 (48,55%) мушкарци, а 59.342 (51,45%) су жене. Становници овог града у укупној популацији Србије учествују са 1,61%. Пунолетних становника је 94.655, а просечна старосна доб износи 42,29 година. Према подацима Виталне статистике РЗС из 2017. године природни прираштај је негативан и износи – 6,1‰. У односу на попис из 2002. године, забележен је пад за 1.735 становника. Према пројекцији становништва Републичког завода за статистику, у Чачку ће 2041. године живети 98.857 становника. Тенденција негативног раста броја становника забележена је од 2002. године и према наведеној процени и даље ће се наставити.

Табела 1: Упоредни преглед броја становника, подаци из пописа.

	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002	2011.
Број становника у Чачку	70.032	75.485	85.439	97.924	110.801	116.808	117.072	115.337
Промена броја становника у општини	/	5.453	9.954	12.485	12.877	6.007	264	-1.735
Стопа раста броја становника у општини	/	7,79	13,19	14,61	13,15	5,42	0,23	-1,48
Стопе раста броја становника у округу	/	5,35	3,59	4,84	5,44	0,74	-2,59	-5,41
Стопа раста броја становника у Србији	/	6,90	9,51	10,53	10,26	-16,01	-4,15	-4,15

Старосна структура становништва

Просечна старост становништва у Чачку износи 42,7 година. Просечна старост жена износи 44 године, док је просечна старост мушкараца 41,4 године.

Табела 2: Структура становништва по основним контингентима, 2011. година

	Град Чачак, 2011. год.		Град Чачак, 2002. год.	
	Број становника	Удео у укупном становништву (%)	Број становника	Удео у укупном становништву (%)
Предшколски узраст 0-6	7.516	6,52	07.287	6,2
Школски узраст 7-14	8.965	7,77	10.452	8,9
Радни 15-64	78.165	67,77	79.364	67,8
Становништво од 65 година и више	20.881	18,10	19.969	17,1
Пунолетни 18 и више	94.655	82,07	94.534	80,7
Фертилни 15-49	25.875	22,43	58.024	49,6
Укупно	115.337	100	117.072	100

Табела 3: Старосни индикатори становништва, 2011. година

	Град Чачак	Моравичка област	Република Србија
Просечна старост (године)	42,29	42,86	42,2
Очекивано трајање живота - мушкарци (године)	73,08	72,82	71,64
Очекивано трајање живота - жене (године)	77,90	77,71	76,83
Индекс старења*	122,23	128,86	114,32

* Индекс старења – представља однос старог (60 и више година) према младом (0-19) становништву

Витални догађаји

У Чачку је, као и у већини места у Републици Србији, забележен негативни природни прираштај. Проблеми демографског развоја града Чачка последица су економских, социјалних, културних и историјских дешавања на овом подручју.

Табела 4: Витални догађаји, 2017. година

	Град Чачак	Моравички округ	Република Србија
Живорођени	1.019	1.753	64.894
Живорођени на 1000 становника	9,2	8,7	9,0
Умрли	1.693	3.167	103.722
Умрли на 1000 становника	15,2	15,2	14,2
Природни прираштај	-674	-1.414	-38.828
Природни прираштај на 1000 становника	-6,1	-7,0	-5,2

Табела 5: Структура женског становништва старог 15 година и више према броју живорођене деце, 2011. година

Град Чачак		Удео у укупном броју жена старих 15 и више год. у граду (%)
Укупно		51.542
Није рађала		12.885
Родила	1 дете	9.712
	2	23.628
	3	4.290
	4	734
	5 и више деце	293
	Просечан број деце	1,93

Из претходне табеле може се видети да је просечан број деце 1,93 детета, што негативно утиче на природни прираштај, имајући у виду да је за просту репродукцију становништва потребно 2,1 живорођено дете током репродуктивног периода жене.

Полна структура становништва

Табела 6: Полна структура становништва, 2011. година

	Град Чачак	Структура становништва у граду (%)	Структура становништва у округу (%)	Структура становништва у Србији (%)
Мушко	55.995	48,55	49,06	48,69
Женско	59.342	51,45	50,94	51,31
Укупно	115.337	100	100	100

Становништво према брачном стању

Табела 7: Структура становништва старог 15 и више година према брачном стању и полу, 2011. година

Град Чачак		Удео у укупном броју становника у граду (%)
Неожењени/неудати	25.617	22,21
Ожењени/удати	57.304	49,68
Разведени	4.389	3,81
Удовци/удовице	11.671	10,12
Непознато	151	0,13
Укупно	99.132	85,95

Становништво према активности

Табела 8: Структура становништва према активности и полу, 2011. година

Град Чачак				Удео у укупном становништву града (%)	
Економски активни	Свега	укупно	49.171	42,63	
		мушко	27.577	23,91	
		женско	21.594	18,72	
	Обављају занимање	укупно	39.367	34,13	
		мушко	22.446	19,46	
	Незапослени	Свега	укупно	9.804	8,50
			мушко	5.131	4,45
		Некада радили	женско	4.673	4,05
			укупно	6.270	5,44
		Траже први посао	мушко	3.390	2,94
			женско	2.880	2,5
		Економски неактивни	Свега	укупно	66.166
мушко				28.418	24,64
женско				37.748	32,73
Деца млађа од 15 година			укупно	16.205	14,05
	мушко		8.405	7,29	
Пензионери	женско		7.800	6,76	
	укупно		25.819	22,39	
Лица са приходима од имовине	мушко		10.876	9,43	
	женско		14.943	12,96	
Ученици/студенти (15 и више год.)	укупно		566	0,49	
	мушко		452	0,39	
	женско		114	0,1	
Лица која обављају само кућне послове у свом домаћинству	укупно	9.667	8,38		
	мушко	4.539	3,93		
	женско	5.128	4,45		
Остало	укупно	8.647	7,5		
	мушко	1.019	0,89		
	женско	7.628	6,61		
Укупно становништво	укупно	5.262	4,56		
	мушко	3.127	2,71		
	женско	2.135	1,85		
		укупно	115.337	100	
		мушко	55.995	48,55	
		женско	59.342	51,45	

Образовна структура становништва

Према последњем попису становништва од 2011. године, образовна структура становника, старости 15 година и више, је следећа: без школске спреме – 1.829 (1,85%), непотпуна основна школа - 9.609 (9,69%), основно образовање - 19.143 (19,31%), средње образовање - 53.543 (54,01%), више образовање - 5.437 (5,48%), високо образовање - 9.386 (9,47%), непознато - 185 (0,19%). Укупно 49.171 (42,63 %) лица спада у активно становништво, од чега обављају занимање 39.367 (34,13%).

Табела 9: Структура становништва старог 15 и више година према школској спреми и писмености, 2011. године

	Град Чачак			Град Чачак (%)			Република Србија		
	Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж
Без школске спреме	1.829	221	1.608	1,85	0,23	1,62	164.884	30.628	134.256
Непотпуно основно образовање	9.609	3.194	6.415	9,69	3,22	6,47	677.499	241.226	436.273
Основно образовање	19.143	8.383	10.760	19,31	8,46	10,85	1.279.116	593.463	685.653
Средње образовање	53.543	28.659	24.884	54,01	28,91	25,1	3.015.092	1.613.56	1.401.736
Више образовање	5.437	2.783	2.654	5,48	2,81	2,67	348.335	173.132	175.203
Високо образовање	9.386	4.277	5.109	9,47	4,31	5,16	652.234	308.824	343.410
Непознато	185	73	112	0,19	0,07	0,12	24.424	11.239	13.185
Укупно становништво (>15)	99.132	47.590	51.542	100	48,01	51,99	6.161.584	2.971.868	3.189.716

Породице и домаћинства

Табела 10: Структура породица према броју деце, 2011. год.

Град Чачак	
Број породица без деце	9.802
Број породица са децом	24.633
Број породица са 1 дететом	12.224
Број породица са 2 детета	10.167
Број породица са 3 детета	1.616
Број породица са 4 детета	161
Број породица са 5 и више деце	42
Број деце млађе од 25 година	28.160
Просечан број деце у породици	1,58
Број породица - укупно	34.435

Табела 11: Структура породица према типу, 2011. година

Град Чачак		Удео у укупном броју породица у граду (%)
Број породица - укупно	34.435	100
Брачни пар без деце	9.802	28,46
Ванбрачни пар без деце	423	1,23
Брачни пар са децом	18.122	52,63
Ванбрачни пар са децом	433	1,26
Мајка са децом	4.551	13,22
Отац са децом	1.104	3,20

Табела 12: Структура домаћинстава према броју чланова, 2011. год.

		Број	Удео у укупном броју домаћинстава у општини (%)
Домаћинства у граду Чачку	укупно	39.409	100
	са 1 чланом	8.280	21,01
	2	9.902	25,13
	3	7.550	19,16
	4	7.730	19,61
	5	3.373	8,56
	6 и више	2.574	6,53
Просечан број чланова домаћинства	Град Чачак	2,92	/
	Моравички округ	2,91	/
	Република Србија	2,88	/

Популациона политика локалне самоуправе, институционалног и невладиног сектора мора бити одговор на демографске проблеме, упркос чињеници да се одлуке о рађању доносе на индивидуалном нивоу, а последице тих одлука манифестују на нивоу целине – друштва. Из тога јасно произлази закључак да је готово немогућа операционализација мера које могу испунити све захтеве и очекивања.

Популациона политика треба да делује на оне чиниоце за које се поуздано зна да јесу у основи недовољног рађања. То свакако јесте ублажавање економске дискриминације породица са децом у односу на породице без деце, усклађивање рада и родитељства, чување и заштита репродуктивног здравља, повећање знања о животу и рађању, мењање вредносног система и стварање укупног окружења које ће подржавати рађање и подизање деце и родитељство као целоживотну улогу и обавезу.

II ФЕНОМЕН НЕДОВОЉНОГ РАЂАЊА ДЕЦЕ

Рађање деце, као позитивна природна компонента популационе динамике, непосредно утиче на ревитализацију обима становништва и његове старосне структуре. Оно врши ове две важне демографске функције само ако његов ниво задовољава најмање потребе простог обнављања становништва. Отуда се сваки ниво рађања који онемогућава ревитализацију обима становништва и његове старосне структуре означава као недовољно рађање, које пре или касније води у депопулацију и прекомерно старење. Критичност недовољног рађања је тим већа, што је оно дубоко условљен, самим тим дугорочан феномен који се споро мења и што је, у условима ниског нивоа морталитета становништва, основни природни динамичан фактор демографских промена.

Индикатор који се најчешће користи за праћење нивоа рађања једне популације назива се стопа укупног фертилитета. У условима ниске смртности, каква је типична за савремена друштва, ниво стопе укупног фертилитета потребан за просту репродукцију становништва износи у просеку 2,1 живорођено дете током репродуктивног периода жене. Другим речима, стопа укупног фертилитета од 2,1 детета по жени, као ниво потребан за просто обнављање становништва, представља модел у идеалном случају, који нам служи да оценимо колико се нека стварна популација приближава или удаљава од ове теоријске равнотеже.

Недовољно рађање, поред непосредних утицаја на демографски развитак, делује и посредно, што га чини још значајнијим фактором са далекосежним последицама. Ову врсту утицаја оно врши преко старосне структуре укупног становништва, пошто у условима све бржег старења становништва општи морталитет расте и тиме додатно минимизира ефекте фертилитета, које су ионако ограничени услед недовољног нивоа рађања. Поред тога, међусобна условљеност непосредних и посредних утицаја овог феномена резултира тиме да трагови недовољног рађања у старосној структури дуго трају, тако да се, и у условима пораста репродукције до потреба простог обнављања, депопулација и старење становништва одређено време настављају, што представља негативан популациони моментум. Важност овог утицаја је тим већа што губици у броју становника настали за време депопулације не могу да се надокнаде достизањем нивоа репродукције који обезбеђује просто обнављање, већ само уколико ниво репродукције становништва одређено време буде изнад потреба простог обнављања. Притом, што дуже траје период недовољног рађања, дуже времена је потребно да стопе рађања буду изнад нивоа замене генерација да би се величина популације повратила на обим који је имала пре почетка смањења.

У условима када је рађање деце ослобођено моралног и егзистенцијалног притиска постало ствар наизглед слободног избора појединца, данашње друштво није путем својих институција покушало да непосредно утиче на формирање висине социјалних норми о броју деце, нити је својим механизмима омогућило да равноправна животна опција буде рађање уопште, а поготово рађање троје, четворо или више деце.

Структурне препреке, као што су незапосленост, нерешено стамбено питање, проблеми чувања деце, незадовољавајући економски стандард и друге појаве из овог круга су, пак, биле важан фактор недовољног рађања деце у свим социјалистичким земљама, укључујући и Републику Србију.

Питање одговора на проблем недовољног рађања је, међутим, изузетно сложено услед недостатка сазнања у погледу достизања нивоа рађања потребног за обнављање генерација. Искуства развијених земаља указују да, без обзира на значајне разлике у економским, друштвено-политичким и вредносним системима, као и институционалној основи популационе политике, постоји значајан степен униформности у погледу циљева, праваца мера, као и дефинитивног израза примењених мера. Но, максимални утврђен ефекат је пораст завршеног фертилитета до 10%. Разматрање недовољне ефикасности мера које се спроводе, указује да политички одговор мора бити интензиван, целовит, истраживачки, директан, дугорочан, стратешког типа.

ЦИЉЕВИ СТРАТЕШКОГ ДЕЛОВАЊА

ОПШТИ ЦИЉ

Општи циљ Локалног акционог плана је подршка одрживом демографском развоју Чачка, као јединице локалне самоуправе на територији Републике Србије, односно стационарано становништво, тј. становништво у коме ће следеће генерације бити исте величине као и постојеће.

Појединачни циљеви који се желе постићи кроз реализацију Локалног акционог плана су:

1. ублажавање економске цене подизања детета;
2. усклађивање рада и родитељства;
3. снижавање психолошке цене родитељства;
4. очување и унапређење репродуктивног здравља;
5. решавање проблема неплодности;
6. пут ка здравом материнству;

7. популациона едукација и
8. активирање локалне самоуправе.

ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ

1. УБЛАЖАВАЊЕ ЕКОНОМСКЕ ЦЕНЕ ПОДИЗАЊА ДЕТЕТА

Образложење потребе

Рађање деце не би смело значајно да погоршава економски, а тиме и друштвени, положај породица са децом. Држава мора да преузме на себе део трошкова рађања деце и њиховог издржавања и школовања. У ситуацији крупних поремећаја у демографском развоју, када питање отворене депопулације и интензивног процеса старења становништва није само питање одрживости демографског, него и општег друштвеног и економског развоја садашњих и будућих генерација, улога државе је посебно важна.

Финансијска помоћ породицама са децом јавља се као пронаталитетна мера и у срединама са стабилним друштвено-економским развојем и високим животним стандардом становништва. Међутим, у условима економских тешкоћа значај новчаних давања, као и финансијских олакшица, бива већи. Мере подршке породици треба да ублаже ефекте неповољних привредних кретања, али и да буду усмерене ка постизању економске и социјалне сигурности као претпоставке одвијања биолошке репродукције. Опредељење за учествовање у репродукцији, али и реализација жељеног броја деце, који је по правилу већи од оствареног, у великој мери зависи од економске сигурности потенцијалних учесника у репродукцији. Незапосленост, лош материјални положај и стамбени проблем су основна питања која се директно тичу потенцијалних учесника у репродукцији. Дугорочно и из угла одрживости развоја, подстицање рађања подразумева решавање поменутих проблема.

Нарочити проблем и висок социјални ризик представља дуготрајна незапосленост. Посматрано по полу, жене сачињавају више од половине незапослених, а дугорочна незапосленост је такође знатно већа код жена. Структура незапослених неповољна је нарочито и према обележју старости, јер је велико учешће незапослених у старости 20-24, а то је иначе старосна група у којој се, поред старосне групе 25-29, одвија највећи број рађања.

Становање и услови становања су битан елемент за рађање деце. У Републици Србији постоји велики проблем трошковне доступности стана. Висока цена станова (за куповину или изнајмљивање), уз висок степен незапослених међу младима који су главни ослонац репродукције становништва, јесте значајно ограничење за формирање или проширење породице. Осим регистроване несташнице станова стамбени проблем је међутим и већи, јер је врло често прикривен. Наиме, велики је број новоформираних брачних заједница које су приморане да деле стан чак без обзира на социјални положај.

У оквиру финансијске подршке породици са децом у употреби су мере које имају популациони ефекат у граду Чачку, а које су обухваћене посебном Одлуком о додатној финансијској подршци породици са децом („Сл. лист града Чачка“, бр. 1/2015) која се самостално из буџета ЈЛС спроводи у граду Чачку од 2015. године.

Права на наовчану помоћ породици са децом чине права родитеља и деце која се установљавају ради: подстицања рађања деце на територији града Чачка, посебног подстицаја рађања трећег и сваког наредног детета и побољшање услова за задовољење основних потреба деце.

Мере које су обухваћене Одлуком о додатној финансијској подршци породици са децом

1.1. Подстицај рађању деце:

- 1.1.1. Једнократна новчана помоћ за свако новорођено дете;
- 1.1.2. Регресирање дела трошкова боравка деце у предшколској установи на територији града Чачка чији је оснивач друго правно и физичко лице;
- 1.1.3. Новогодишња честитка за прворођено дете у Новој години;
- 1.1.4. Честитка за децу рођену на дан града.

1.2. Посебан подстицај рађању трећег и сваког наредног детета:

- 1.2.1. Субвенционисање трошкова комуналних услуга породици са троје и више деце,
- 1.2.2. Посебан месечни родитељски додатак мајки која роди тројке, односно више деце у једном порођају.

1.3. Побољшање услова за задовољење основних потреба деце:

- 1.3.1. Регресирање трошкова боравка у дечијем вртићу који је у мрежи дечијих вртића на територији града Чачка, чији је оснивач град,

- 1.3.2. Субвенционисање трошкова комуналних услуга породици са дететом са посебним потребама,
- 1.3.3. Регресирање трошкова летовања у одмаралишту „Овчар“ у Улцињу детета, односно ученика укљученог у систем предшколског и основног образовања,
- 1.3.4. Регресирање трошкова исхране у школској кухињи ученика основне школе,
- 1.3.5. Регресирање трошкова превоза ученика средње школе.

Такође, град Чачак је донео Одлуку о финансијској подршци ученицима и студентима („Сл. лист града Чачка“, бр. 19/2013 и 7/2014) којом се уређује финансијска подршка ученицима и студентима основних академских и интегрисаних студија које се финансирају из буџета Републике Србије и студентима мастер академских студија на факултетима чији је оснивач Република Србија, са оствареним изузетним успехом у току школовања.

1.4. Финансијска подршка ученицима и студентима:

- 1.4.1. Студентску стипендију која се исплаћује у 10 једнаких месечних рата у школској години,
- 1.4.2. Једнократне награде за студенте прве године студија и ученике основних и средњих школа,
- 1.4.3. Трошкове школовања у школама за таленте (смештај у ученичким домовима и финансирање издвојеног одељења Балетске школе;
- 1.4.4. Наградна екскурзија за вуковце средњих школа.

Очекивани ефекти: Наведене мере, које спроводи град Чачак сопственим средствима из Буџета ЈЛС, су дале значајне резултате у позитивном правцу чиме је покренут замајац остваривања популационе политике на територији града, а даљим спровођењем тих мера, заједно са мерама популационе политике Владе Републике Србије, тај тренд ће се наставити и поправити, чиме ће се успоставити и одрживост истих.

2. УСКЛАЂИВАЊЕ РАДА И РОДИТЕЉСТВА

Неопходно је да држава и Град Чачак као ЈЛС, различитим мерама помогну женама и мушкарцима да у што је могуће већој мери, остваре своје потребе и ускладе родитељство и задовољење различитих интересовања, а поготово ускладе родитељство и професионално ангажовање.

Важећи Закон о раду садржи низ добрих решења релевантних за усклађивање рада и родитељства. Тако је између осталог дефинисано да запослена жена има право на породилско одсуство и одсуство са рада ради неге детета у трајању од 365 дана. Прецизирано је и да породилско одсуство траје до навршена три месеца од дана порођаја, а да запослена жена, по истеку породилског одсуства, има право на одсуство са рада ради неге детета до истека 365 дана од дана отпочињања породилског одсуства. Насупрот већини земаља у транзицији, задржавање права које омогућава мајкама да проведу са дететом годину дана јесте решење које има свој пун демографски смисао, јер задовољава већ стечене индивидуалне потребе у овој сфери.

2.1. Усклађивање родитељског и професионалног домена

Данас је у Републици Србији, а тако и у граду Чачку, присутан одређен број незапослених младих. То је свакако један од разлога интензивирања процеса одлагања рађања деце, са свим последицама које та одлука доноси и на микро и на макро нивоу. Са друге стране, постоји тенденција код не малог броја послодаваца да избегавају запошљавање жена у периоду гравидитета и жена са малим дететом. Истовремено, не постоји довољна информисаност међу послодавцима и запосленима о актуелним законским решењима релевантним за усклађивање рада и родитељства.

Анализе бележе раст нестабилности уговора на тржишту рада међу свим образовним категоријама мушкараца и жена. У последњој деценији се значајно повећало учешће младих који посао обављају са повременим уговорима што отежава могућност планирања породице. Иако је процес флексибилизације тржишта рада глобални тренд који је присутан и у економски развијеним земљама, њега у овим земљама прати правна регулатива и строге контроле примене права које из рада произилазе. У домаћем контексту, флексибилизација рада која се интензивира доводи до тога да се све већи број мушкараца и жена налази у сектору неформалне економије/рада на црно. Током ових радних ангажмана, они су без уговора о раду на основу ког би могли да остваре права која им као радницима и родитељима проистичу из Закона о раду.

Значајан број жена се повлачи са тржишта рада приликом планирања детета, током трудноће или након порођаја, и том приликом остају неактивне ван тржишта рада током значајног периода. Након овог периода проналазак посла и адаптирање на радну средину су им отежани, а каријера испрекидана повлачењем у приватну сферу. Имајући у виду да се повлачења дешавају у периоду који

је формативан у радној каријери особе, на овај начин се родне неједнакости на тржишту рада условљавају и додатно појачавају.

Посебно треба обратити пажњу на усклађивање рада и родитељства код рањивих група, а међу њима треба дизајнирати посебне мере за једнородитељске породице. Сами родитељи су под материјалним, финансијским и организационим ризицима, те је њима и помоћ у сфери рада (од проналажења посла до организације радног времена) али и приватној сфери (око кућних послова и чувања деце) најпотребнија. Невенчане мајке се суочавају са највећим тешкоћама у родитељству.

Мере, активности, механизми

2.1.1. У оквиру активних мера на тржишту рада подстицати запошљавање младих незапослених родитеља.

Носиоци: Град Чачак, Национална служба за запошљавање

Средства: Буџет Националне службе за запошљавање, Локална самоуправа, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност

2.1.2. Промовисање међу потенцијалним и актуелним родитељима постојећих законских решења која се тичу бољег усклађивања рада и родитељства.

Носиоци: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Локална самоуправа

Средства: Буџет Републике Србија, буџет локалне самоуправе, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност

2.2. Усклађивање рада и родитељства путем збрињавања деце запослених родитеља

За усклађивање рада и родитељства, поред нормативног оквира у сфери рада, важно је збрињавање деце, а нарочито деце запослених мајки и очева. Мада је традиција развоја система предшколских установа у Републици Србији дуга, постоји јасна потреба за његову надградњу и у квантитативном и у квалитативном смислу. Неопходно је утврдити реалну потребу за збрињавањем деце и капацитета постојећих установа, као и унапредити њихово функционисање, посебно у погледу програма рада са децом и флексибилности радног времена.

Поред тога, треба у већој мери ангажовати и школе у збрињавању деце запослених родитеља. Истовремено, постоји и јасна потреба за подршком родитељима деце са инвалидитетом и деце ометене у развоју.

Мере, активности, механизми

2.2.1. Развијање мреже установа за предшколско васпитање, отварање предшколских установа у насељима у којима адекватни услови за рад, односно обезбеђивање капацитета и доступности услуга у складу са локалним потребама.

Носиоци: Министарство без портфеља задужено за популациону политику, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Локална самоуправа

Средства: Буџет Републике Србија, буџет локалне самоуправе, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност

2.2.2. Развијати моделе за чување деце, као и понуду различитих програма у циљу проширења обухвата деце, укључујући и децу родитеља који су незапослени, како би им се омогућило да пронађу посао.

Носиоци: Министарство просвете, науке и технолошког развоја, јединице локалне самоуправе.

Рок: Континуирано.

2.2.3. Обезбеђивање услова и акредитованих програма у школи за реализацију целодневне наставе и продуженог боравка за ученике од првог до четвртог разреда, уз спровођење различитих програма и током школских распуста у школама у којима родитељи искажу ту врсту потребе

Носиоци: Министарство просвете, науке и технолошког развоја, јединице локалне самоуправе.

Рок: Континуирано.

2.2.4. Развијање мреже услуга на локалном нивоу за помоћ родитељима деце и младих са сметњама и тешкоћама у развоју (персонални асистенти, дневни боравци са могућношћу краткотрајног смештаја, превоз до предшколских установа, односно школе итд.)

Носиоци: Локална самоуправа

Средства: Буџет Локалне самоуправе, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност.

2.2.5. Мотивисање послодаваца/ компанија да промовишу и стварају амбијент у коме запослени могу дати свој максимум на радном месту, успостављајући баланс између посла и породице.

Очекивани ефекти: Циљ наведених мера је подржавање запослених парова да се лакше одлуче на родитељство, а родитељима да се одлуче на рађање већег броја деце. Активности усмерене ка

усклађивању рада и родитељства допринеће на неколико начина. Најпре, новим решењима ће бити олакшано родитељима да се о детету брину и да буду радно, односно професионално ангажовани. У времену када је тржиште рада све више флексибилније биће препознати различити облици рада и из њих ће запослени родитељи остваривати сва радна права. То ће помоћи како самим родитељима да уравнотеже буџете, тако и младима да се лакше одлуче на корак родитељства. Предложене мере имају и функцију промовисања одговорног пословног окружења према родитељима, односно сензибилисање радне културе на родитељске обавезе, као и промовисање нових облика родитељства. Неопходно је наставити рад на развијању мреже предшколских установа, са капацитетом који је у складу са реалним потребама, али не на штету квалитета. Нарочито је битно пронаћи решење за родитеље који су незапослени и чија деца због тога не могу да добију место у предшколској установи, а који притом желе да раде или чак раде неформално. Ове мере су усмерене и на пружању веће подршке родитељима деце са сметњама и тешкоћама у развоју да реализују обе потребе – да раде и да буду родитељи.

3. СНИЖАВАЊЕ ПСИХОЛОШКЕ ЦЕНЕ РОДИТЕЉСТВА

Психолошка цена детета је субјективни доживљај коштања, улагања, изгубљени добици, перцепција пропуштених шанси узрокована обавезама у процесу подизања детета. Психолошка цена детета и пратећи стрес које родитељство изазива су оне економски немерљиве категорије које често стоје иза одлука да се нема још једно дете, односно иза нерађања више деце.

Једна од стратегија да се подстакне више рађања јесте и смањење психолошке цене детета, односно креирање погодне климе за одлуку о рађању наредног детета.

У области родне равноправности развој је ишао претежно у једном правцу - ка остварењу права жене на рад изван куће, али не истовремено и у правцу мењања и модела улоге мушкарца у породици. Мењање улоге жене схваћено је само половично, у смислу њених додатних улога на ону која јој је вековима додељивана као главна - да буде домаћица и мајка. Овакав модел се одржава и тешко искорењује због задржавања традиционалне дефиниције улоге полова у генерацији родитеља, те се деца путем процеса социјализације и идентификације задржавају на истим моделима поделе послова и улога мушкарца и жене у породици. Таква социјализација није данас адекватна, јер проузрокује застоје у развоју на два плана: за жену - да се лакше прилагоди економским и друштвеним улогама и да развије своје аспирације, али и за мушкарца - да се боље припреми за своју улогу родитеља. Отуда, неопходно је равноправно укључивање мушкарца у родитељство, укључујући и вредносну и практичну равноту, промоцијом нових односа између жене и мушкарца у савременој култури.

Родитељство је изразито одговоран и сложен задатак у животу сваког појединца. Па ипак, не постоји систем припреме младих за испуњавање ове одговорне улоге. Бити добар родитељ је снажан лични мотив, али и огромна обавеза коју прати друштвени притисак. Последице несналажења у родитељској улози су врло озбиљне и за дете, али и за одраслу особу. Неуспешан родитељ остаје ускраћен за сатисфакције које произлазе из успешног родитељства, али и са теретом осећања неуспеха, кривице, самооптуживања и оптуживања околине. Помоћ и подршка младим људима да изграде високи ниво компетенције за родитељство пре рођења првог детета, а затим и у току подизања првог детета, могла би да смањи стрес доживљен кроз родитељство и да олакша одлуку о рађању другог и трећег детета. Осим едукације за родитељство, посебно младим паровима, потребна је и едукација за живот у двоје, тј. за брак и партнерство. Постоје бројна истраживања која показују да од степена постигнуте блискости (отворености и комуникације у браку) и задовољства/среће у браку зависи у којој ће мери супружници делити и родитељске улоге и одговорности. То је јасан доказ зашто треба радити на брачном/партнерском односу, посебно у функцији родитељства.

3.1. Истицање значаја улоге оца у подизању детета

Мајка је у нашој средини тзв. „примарни родитељ”. То значи да се од ње очекује да испуњава највећи део обавеза око неге, бриге и подизања детета. Она та очекивања и испуњава. Овај историјом и културом одређени образац је могао да се са нешто мање потешкоћа одржава у временима кад већина жена није била запослена, и кад се живот породице одвијао у проширеним породичним заједницама у којима је брига око деце била подељена између чланова више генерација једне те исте породице. Међутим, у садашњем тренутку, овај образац знатно доприноси повећању психолошке цене материнства. Истовремено, овај образац не одговара развојним потребама детета. Стога је неопходно равноправно укључивање мушкарца у родитељство.

Мере, активности, механизми

- 3.1.1. Промовисање очинства и његовог значаја за лични идентитет, стварањем повољније климе према очевима на радном месту и у друштву, кроз радионице, видео материјал, медијске садржаје, итд.

Носиоци: Локална самоуправа
Рок: Континуирано

3.2. Снижавање психолошке цене родитељства олакшавањем вођења домаћинства

У многим земљама послови у домаћинству знатно су олакшани постојањем различитих сервиса који доприносе уштеди времена и енергије који су потребни да родитељи, посебно запослени, успешно воде своје домаћинство. Захваљујући тој уштеди енергије и времена, родитељи имају далеко мањи доживљај оптерећења које проузрокује подизање и брига око детета, могу више времена да проводе заједно и квалитетно, да се рекреирају и сл.

Мере, активности, механизми

- 3.2.1 Развијање и економско подстицање мреже лако доступних (економски и локацијски) пружалаца услуга родитељима око вођења домаћинства и бриге о деци.

Носиоци: Локална самоуправа, Центар за социјални рад и др.

Средства: Буџет Локалне самоуправе, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност.

3.3. Јачање компетенције за испуњавање брачне и родитељске улоге

Родитељство је једна од најодговорнијих улога сваке особе. Такође је једна од улога која може да донесе највише сатисфакције ако је успешно обављена или највише фрустрације и патње уколико се не обави како треба. Шансе за накнадно исправљање грешака не постоје. Родитељство је доживотна улога или доживотни пројекат, јер се код нас на подршку породице рачуна и пре брака, и након рођења детета, и у старости када деца напусте дом било због помоћи запосленим родитељима или збрињавање старијих. И поред тог значаја, за испуњавање ове важне улоге у животу сваког појединца не постоји одговарајућа припрема, модели понашања из родитељске породице се преносе на следеће генерације, без обзира на све друштвене, технолошке, културне промене које се дешавају у окружењу, као и на вредносне промене у биографском смислу. О компетенцијама за живот у породици се не размишља, свакодневни породични живот је препуштен спонтанитету па и стихијном прилагођавању на промене на радном месту, у друштву, локалној заједници, и сл. Не постоји свест о потреби саветовања са експертима у вези са породичним кризама и променама, изазовима личног раста и „рада на односу” у пару и у групи.

Мере, активности, механизми

- 3.3.1. Развијање мреже саветовалишта за родитеље у циљу једноставног информисања у вези са дилемама око неге и подизања деце. Развој мреже саветовалишта за брак и живот у двоје, посебно у вези са изазовима трансформације од брака ка породици, са новим улогама, одговорностима и (подељеним) ауторитетом.

Носиоци: Локална самоуправа, Центар за социјални рад, Удужења са циљевима социјалне политике и др.

Средства: Буџет РС, Буџет Локалне самоуправе, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност.

- 3.3.2. Подизање брачне и родитељске компетенције путем програма школе брака, партнерства и родитељства.

Носиоци: Локална самоуправа, Центар за социјални рад, Удужења са циљевима социјалне политике

Средства: Буџет Локалне самоуправе, Буџет Републике Србије, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност.

- 3.3.3. Оснивање клубова за брачне партнере и родитеље у циљу остваривања контакта и размена идеја, добијања подршке, савета и слично.

Носиоци: Локална самоуправа, Центар за социјални рад, Удужења са циљевима социјалне политике и др.

Средства: Буџет Локалне самоуправе, Буџет Републике Србије, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност.

- 3.3.4. Обезбеђење једноставне, кратке, лако читљиве литературе за младе родитеље у виду приручника, брошура, видео записа, мобилних апликација о нези и васпитању деце.

Носиоци: Локална самоуправа, Центар за социјални рад, Удужења са циљевима социјалне политике и др.

Средства: Буџет Локалне самоуправе, Буџет Републике Србије, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност.

Очекивани ефекти: Спровођење наведених мера допринело би смањењу субјективног доживљаја оптерећења жена/мајки и родитеља, односно експлоатације (женских) ресурса, од емотивних, преко материјалних, психолошких, здравствених, итд, посебно код рађања већег броја деце. Тако би се лакше доносиле одлуке о рађању више деце, у складу са идеалним бројем деце, а истовремено би се створила повољна основа за стимулисање додатних рађања другим мерама популационе политике. Важна добробит биће и подизање квалитета живота, пораст осећања задовољства сопственим животом, пре свега жена, а затим и мушкараца, родитеља са децом, што ће уз различите повољне ефекте имати за последицу и осећај благостања код деце. Школе брака и родитељства би требало да помогну и да се васпитни модел адаптира тако да се деца подижу не само као жељена и вољена, већ и одговорна, дисциплинована.

4. ОЧУВАЊЕ И УНАПРЕЂЕЊЕ РЕПРОДУКТИВНОГ ЗДРАВЉА

Рађање деце зависи од биолошке способности родитеља за репродукцију и телесне способности жене да одговори на повећане физиолошке захтеве трудноће. То добија све већи значај у савременим друштвима као што је наше, која карактерише све ранији почетак полног живота, односно одлагање рађања за касније животно доба. Са продужавањем периода сексуалне активности пре реализовања родитељства расту ризици за намерне прекиде трудноће, полно преносиве инфекције и последична обољења репродуктивног система. Услед веће учесталости хроничних обољења, као што су болести срца и крвних судова или шећерна болест, трудноћа у старијем животном добу носи већи ризик за њен патолошки ток и исход. Треба, међутим, нагласити да је велики број стечених оштећења здравља и репродуктивне функције могуће спречити одговарајућим превентивним програмима. Младима недостају знања и вештине потребне за очување здравља уопште, а поготово репродуктивног здравља. Знање је предуслов сексуалне и здравствене културе, безбедног понашања у овој сфери и развоја личне одговорности за очување здравља.

4.1. Промовисање здравих стилова живота

Здраве животне навике могу да умање ризике за настанак тзв. превентивних поремећаја здравља, као што су повишен крвни притисак, исхемијска болест срца и шећерна болест. Ипак, оне нису у довољној мери развијене међу становништвом Србије.

За здравствено стање становништва свакако су битни заштита животне средине и решавање најважнијих еколошких изазова, попут загађења ваздуха и земљишта, превенције и рециклаже отпада, водних ресурса и третмана отпадних вода, као и просторног уређења и развоја инфраструктуре урбаних и руралних насеља.

Мере, активности, механизми

- 4.1.1. Промовисање физичке активности и здраве исхране од рођења у класичним и друштвеним медијима, породици, предшколским и школским установама, радним организацијама, друштвеним групама и удружењима на локалном нивоу.

Носиоци: Локална самоуправа, удружења грађана, предшколске установе, школе и сл.

Рок: Континуирано.

- 4.1.2. Подизање друштвене свести о утицају здравог стила живота на спречавање или одлагање развоја хроничних незаразних обољења и утицају позитивних здравствених навика на квалитет живота и остваривање материнства.

Носиоци: Локална самоуправа, удружења грађана, предшколске установе, школе и сл.

Рок: Континуирано.

4.2. Промоција репродуктивног здравља адолесцената

Истраживања спроведена у различитим срединама Републике Србије указују на раширеност понашања која угрожавају репродуктивно здравље адолесцената, као што су пушење, употреба алкохола у све ранијем узрасту и у већој количини, и коришћење дроге, пре свега марихуане, амфетамина и хероина. Мада је распрострањено уверење да је наше друштво традиционалније и конзервативније у односу на друге европске земље, сексуална активност међу адолесцентима је реалност. Све већи број младих прво сексуално искуство доживљава у раној адолесценцији, а промене су посебно интензивне у популацији девојака. Поред раног ступања у сексуалне односе, међу младима су присутни и други видови ризичног понашања који угрожавају њихово репродуктивно здравље. Резултати више студија показују да све већи број младих има сексуална искуства под утицајем алкохола и дроге или се наша промискуитетно не користећи мере превенције трудноће и полно преносивих инфекција. Родитељи имају пасиван однос према сексуалности и заштити репродуктивног здравља њихове деце, те се утолико јавља већа потреба за едукацијом како деце тако и њихових родитеља.

Искуства средина које су спроводиле програме ширења знања и усвајања вештина међу адолесцентима показују да ове акције доприносе развијању одговорности девојака и младића за очување сопственог здравља.

Мере, активности, механизми

4.2.1. Едукација за очување репродуктивног здравља - Израда едукативног материјала намењеног ученицима основних и средњих школа у циљу очувања репродуктивног здравља младих.

Носиоци: Локална самоуправа, Центар за социјални рад, Дом здравља,

Средства: Буџет Локалне самоуправе, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност.

4.2.2. Развој саветовалишта за младе.

Носиоци: Локална самоуправа, Дом здравља

Средства: Буџет Локалне самоуправе, Буџет Републике Србије, донације и др.

Рок: Стална активност

4.2.3. Стварање подржавајућег окружења које ће повећати обухват младих радом саветовалишта за младе (заштита репродуктивног здравља), укључујући мотивисање родитеља, старатеља, породице и професионалаца из образовног система да адолесцентима пруже подршку у доношењу информисаних и безбедних одлука повезаних са репродуктивним здрављем.

Носиоци: Локална самоуправа, Дом здравља

Рок: Континуирано

Очекивани ефекти: Улагањем у мере које треба да доведу до позитивних промена у животним навикама могуће је значајно побољшати здравствено стање деце, адолесцената, жена и парова у репродуктивном периоду, спречити или одложити настанак хроничних обољења, попут кардиоваскуларних болести и дијабетеса мелитуса и побољшати квалитет њиховог живота. Посебно је значајно улагање у здравље адолесцената које је веома угрожено, јер тај развојни период живота одликује склоност ризичним понашањима, укључујући и рано ступање у сексуалне односе. Ипак, одговарајућом едукацијом, саветовањем и превентивним деловањем може се допринети лакшем одрастању, развоју здраве сексуалности, усвајању позитивног односа према здрављу и очувању репродуктивних потенцијала адолесцената и младих људи. Због повољних ефеката на репродуктивни систем, планирање трудноћа савременом и ефикасном контрацепцијом штити и унапређује репродуктивно здравље жена.

5. РЕШАВАЊЕ ПРОБЛЕМА НЕПЛОДНОСТИ

Неплодност је проблем са којим се суочава 7-9% парова у развијеним земљама. Услед слабе информисаности и едукованости становништва у сфери сексуалности и репродукције, великог броја намерних прекида трудноће, распрострањености полно преносивих инфекција, пораста ризичних понашања која директно или индиректно угрожавају репродуктивно здравље, као и недовољне развијености здравствених служби за планирање породице могуће је претпоставити да је у земљама у транзицији социо- економског система, укључујући и Републику Србију, учесталост неплодности и виша.

Водећи разлози тог озбиљног здравственог и социјалног проблема су велики број намерних прекида трудноће, одсуство контроле полно преносивих инфекција и одлагање рађања за касније животно доба. Република Србија је суочена и са интензивирањем процеса одлагања рађања. Без деце у време спровођења Пописа 2011. године био је велики број жена старости од 20 до 24 године (82%), више од половине (55%) жена старости од 25 до 29 година и трећина (31%) жена између 30 и 34 године није имала искуство родитељства. Због тога ће бити неопходна шира примена поступака медицински потпомогнуте оплодње, који претпостављају примену софистицираних дијагностичких и терапијских поступака доступних само у технолошки високо развијеним здравственим установама. Такође, рађање деце у каснијем животном добу повезано је са низом негативних биолошких и здравствених последица.

5.1. Пружање финансијске помоћи паровима са проблемом неплодности

Ублажавање проблема неплодности захтева прилагођавање здравственог система за рационални, економски прихватљив и савремен приступ дијагностици и терапији инфертилитета, финансијску подршку заинтересованим паровима, као и релевантну законску регулативу везану за примену поступака биомедицински потпомогнуте оплодње.

Мере, активности, механизми

5.1.1. Неограничен број покушаја вештачке оплодње у складу са садржајем и обимом права из обавезног здравственог осигурања.

Носиоци: Локална самоуправа, Дом здравља.

Средства: Буџет Локалне самоуправе, Буџет Републике Србије, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност.

5.1.2. Едукација становништва о узроцима неплодности, могућностима лечења и БМПО.

Носиоци: Локална самоуправа, Дом здравља

Средства: Буџет Локалне самоуправе, Буџет Републике Србије, пројекти и др.

Рок: Стална активност.

Очекивани ефекти: Очување потенцијала становништва представља један у низу корака потребних за остваривање индивидуалних тежњи везаних за жељени број деце. Истовремено, стварање предуслова за ефикасно коришћење поступака биомедицински потпомогнуте оплодње допринеће да се реализује родитељство у већем броју, што је посебно значајно у условима интензивирања процеса одлагања рађања деце.

6. ПУТ КА ЗДРАВОМ МАТЕРИНСТВУ

Непотпун обухват трудница радом саветовалишта у домовима здравља, слабија информисаност опште популације о чиниоцима који позитивно и негативно делују на здравље мајке и детета и сарадња између одговарајућих служби које припадају различитим нивоима здравствене заштите, само су неки од фактора који угрожавају ток и исход трудноће.

Питање припреме жене за трудноћу је и даље отворено, јер су недовољно развијене активности које промовишу здраве стилове живота, периодичне провере здравственог стања и личну одговорност за здравље. Проблем додатно оптерећује интензивно одлагање рађања услед чега расте учесталост преегзистирајућих хроничних обољења и других чинилаца који угрожавају оптимални ток и исход трудноће. Према подацима Републичког завода за статистику у 2016. години просечна старост мајке при рођењу детета износи 29,6 година, а при рођењу првог детета 28,3 године.

Подизање свести о здравим стиливима живота и здравом и безбедном материнству опште популације становништва један је од приоритета у области здравствене заштите жена. Пре свега, мисли се на унапређење у организовању Школе родитељства за будуће родитеље на нивоу примарне здравствене заштите у сарадњи са породилиштима, а уз активније учешће будућих очева. Циљ је информисање будућих родитеља о заштити здравља током трудноће, порођаја и након порођаја, као и заштити и нези новорођеног детета.

Неопходно је унапређење перинаталне заштите да би одговорило потребама мајке, детета и породице и мултисекторски рад на Инцијативама „Болница пријатељ родитеља и деце” и „Болница пријатељ новорођенчади”.

Здравствена заштита жена после порођаја подразумева активно учешће и планирање активности служби здравствене и социјалне заштите на свим нивоима са циљем да се смање учесталост стања и обољења породилје и новорођенчета који могу да се заврше компликацијама и хроничним обољењима.

У области контролних прегледа породилје, првим прегледом у периоду до шест недеља је обухваћено око 48% породилја и око 15% породилја контролним прегледом шест месеци после порођаја. Обухват породилја у Србији и првим и контролним прегледима после порођаја је и даље незадовољавајући и далеко од достизања планираног циља.

6.1. Побољшање квалитета здравствене заштите током трудноће

Очување и унапређење здравља жене претпоставља ангажовање здравствених радника на ширењу знања која доприносе усвајању здравих стилова живота и преузимању одговорности за сопствено здравље укључујући и периодичне провере здравственог стања, као и јачање капацитета здравственог система да изађе у сусрет потребама жена као и њиховим партнерима у сфери психо-физичке припреме за родитељство.

Мере, активности и механизми

6.1.1. Оснаживање примарне здравствене заштите за остваривање оптималног тока и исхода трудноће

Носиоци: Министарство здравља, јединице локалне самоуправе.

Средства: Буџет Локалне самоуправе, Буџет Републике Србије, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност.

6.2 . Побољшање квалитета здравствене заштите током порођаја

У циљу пружања квалитетних здравствених услуга у току порођаја и периода материнства до 12 месеци после порођаја, са резултујућим снижавањем стопа материнског, перинаталног и неонаталног морбидитета и морталитета потребно је да се свакој трудници, породилји и новорођенчету обезбеди максимални могући стандард здравствене заштите.

6.2.1. Јачање капацитета одговарајућих здравствених установа секундарног и терцијарног нивоа за контролу тока и исхода патолошких трудноћа и збрињавања ургентних стања.

Носиоци: Министарство здравља, јединице локалне самоуправе.

Рок: континуирано.

6.3. Подршка безбедном материнству, здравом расту и развоју новорођенчета и малог детета

Здраво материнство и стварање предуслова за здрав почетак живота, раст и развој новорођенчета и малог детета претпостављају ангажовање здравственог система на превенцији и раној детекцији поремећаја здравља код мајке и детета, као и припрему родитеља за правилан телесни и психосоцијални раст и развој детета.

Мере, активности и механизми

6.3.1. Јачање капацитета здравственог система за очување здравља жене у периоду материнства до 12 месеци после порођаја, као и за заштиту здравља новорођенчади, одојчади и мале деце.

Носиоци: Министарство здравља, јединице локалне самоуправе.

Рок: 2018. године - континуирано.

Очекивани ефекти: Процењује се да ће информисање трудница о садржајима везаним за здраво материнство, обезбеђивање одговарајућег надзора свих трудница, квалитетна организација здравствене неге и збрињавања ургентних стања моћи да спрече око 40% смрти жена током трудноће, порођаја и периода материнства до 12 месеци после порођаја. Поред смањења материнске смртности, позитивни ефекти предложених мера ће бити и смањење перинаталне смртности, умирања новорођенчади, дојенчади и мале деце као и рађања деце са менталним или телесним оштећењима, односно аномалијама. Истовремено ће се побољшати здравствено стање жена и деце. Поред директних, индиректна демографска добробит ће бити ублажавање препрека за рађање везаних за здравствени систем.

7. ПОПУЛАЦИОНА ЕДУКАЦИЈА

Популациона едукација намеће се као нови правац популационе политике имајући у виду да појединац нема довољно специфичних знања. У мањој или већој мери не види се однос између индивидуалног понашања и макро процеса, не познају се последице незадовољавајућих популационих тенденција, спорост демографских промена и њихово одложено дејство, затим, не разумеју се потребе друштва у овој сфери као ни потребе будућих генерација, не размишља се о очувању националног идентитета, културе и трајања.

Знање је значајан чинилац при успостављању одређеног система вредности, формирању ставова, стварању мотивације, као и важан фактор у процесу одлучивања у многим областима живота. Отуда стицање знања, као основног елемента свести, може утицати на филозофију живљења, а самим тим и на ставове, погледе, уверења, вољу. И то знање, схваћено у ширем смислу, укључује социјалну и психолошку димензију. Социјална димензија одражава уверење индивидуе да је оно о чему стиче знање проверено од других и да му се може веровати. Психолошка димензија, пак, подразумева емоционалну прихvatљивост појаве или неког њеног елемента који се сазнаје. Саставни део усвајања знања мора бити и процес овладавања вештинама које треба да омогуће примену стеченог знања.

Популациона едукација претпоставља промоцију новог система вредности и стила живота путем ширења разумевања о карактеристикама и значају популационог фактора и одговорног понашања у сфери породичног живота, брака, одгајања деце, односа мушкарца и жене у савременој култури,

интергенерацијске солидарности и трансфера, репродуктивног здравља, као и онога везаног за будућност заједнице којој се припада.

У плановима и програмима рада наших васпитно-образовних установа базично има простора не само за ширење демографских знања, већ и за укључивање садржаја који подстичу хумане односе међу људима, уважавање вредности људског живота, одговорно родитељство, афирмацију човека и његове личности, као и друштва и друштвених вредности и потреба. У реализацији ових садржаја, вртићи и школе могу да добију помоћ кроз међуресорску сарадњу на нивоу локалне самоуправе са, на пример, здравственим, културним или медијским установама. Такође, добро осмишљене и узрасно прилагођене публикације и образовно-васпитне емисије са електронских медија као и коришћење нових приступа за учење и информисање (E-learning), представљају различите видове који омогућавају ефикасно и делотворно инкорпорирање свих садржаја популационе едукације кроз различите медије, предмете и образовно-васпитне програме.

7.1 Активирање система образовања и васпитања као кључног носиоца и реализатора програма популационе едукације

Систем образовања и васпитања у Републици Србији до сада није плански и систематски укључио садржаје и методолошке поступке у раду са децом и младима који би допринели инкорпорацији популационе едукације кроз наставне и ваннаставне активности школе, односно вртића. Наставни и васпитни програми недовољно подстичу хумане односе међу људима, здраво и одговорно родитељство, значај бројније породице за здравији развој детета, не стичу се довољна знања у области заштите репродуктивног здравља као ни довољна знања у циљу јачања националне и културолошке свести. Потребно је да систем образовања и васпитања преузме једну од кључних улога у промоцији садржаја из популационе едукације код деце, младих и њихових родитеља.

Мере, активности, механизми

7.1.1. Имплементација програма који активно укључују родитеље у рад вртића, односно школе са темама које промовишу здраво родитељство, значај вишечлане породице за здраво одрастање, развијање хуманих односа и толеранцију итд.

Носиоци: Локална самоуправа, Дом здравља, Центар за социјални рад, Предшколска установа, Основне и средње школе, Удружења са циљевима социјалне политике

Средства: Буџет Локалне самоуправе, Буџет Републике Србије, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност.

7.2. Проширење учесника процеса едукације о популационим питањима ван система и образовања

За сензибилизацију становништва за популациона питања потребно је, поред утемељивања специфичног образовања током школовања, обезбедити одговорно информисање о популационим питањима и ван система образовања, и у процес укључити разне учеснике (носиоце) неформалног образовања. Формални систем подразумева процедуре око иновирања наставних планова и програма и припреме наставног материјала, које захтевају више времена. Неформални систем је флексибилнији, па су и могућности бржег и адекватног информисања и промовисања одређених садржаја боље.

У процес едукације треба укључити медије који најлакше допиру до свих слојева становништва и највише утичу на јавно мњење. Уз широк спектар тема из популационе феноменологије намењене особама које су ван система школовања, односно целокупној јавности, специфична едукација се неформалним путем може усмерити и конкретним учесницима репродукције, тј. младима у периоду заснивања породице (када су афирмативни према рађању), у раном родитељству, трудницама.

Едукација о популационим питањима је одговорна друштвена активност, те је морају водити компетентни стручњаци, добри познаваоци популационих феномена. Неопходна су експертска знања у формулисању и прилагођавању садржаја едукације актуелним друштвеним ситуацијама, дефинисање циљних група и структурисање садржаја и облика популационе едукације према њима.

Мере, активности, механизми

7.2.1 Неформална едукација становништва о популационим питањима.

Носиоци: Локална самоуправа, Дом здравља, Центар за социјални рад, Удружења са циљевима социјалне политике и сл.

Средства: Буџет Локалне самоуправе, Буџет Републике Србије, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност.

Очекивани ефекти. У првој фази – откривање истина и заблуда о демографском развоју и репродукцији становништва, пораст интересовања за популациона питања и репродуктивно здравље,

учавање значаја динамичких и структурних карактеристика становништва за функционисање друштва, сагледавање регулативе која подстиче рађање и родитељство, сагледавање разних могућности решавања популационих проблема. У наредном периоду – утемељење демографских садржаја у наставни процес и обезбеђивање њихове трајности, а тиме и добре информисаности младих, непрестано информисање јавности и константно присуство едукације о популационим питањима у медијима, професионално и документовано пласирање информација о демографском развоју и сродним темама, реална перцепција демографске будућности и суочавање са изазовима које носи. Крајњи циљ - унапређење репродуктивног здравља, стварање позитивне климе за рађање, подстицање реализације репродуктивних намера, оживљавање плуралитета репродуктивних норми, хуманизација односа.

8. АКТИВИРАЊЕ ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

Побољшање квалитета живота је један од неопходних услова за рехабилитацију рађања и родитељства. Локална самоуправа треба да полази од свакидашњег живота у коме се непрекидно одвијају процеси артикулација потреба породица, породица са децом и деце, и у коме треба да се одвијају и процеси проналажења, покретања и коришћења ресурса за њихово задовољење.

Активно укључивање локалне самоуправе у спровођење популационе политике подразумева низ предуслова. Потребно је сагледати индивидуалне потребе везане за остваривање родитељства и све потенцијале којима локална средина располаже, а чијим се активирањем и оснаживањем могу очекивати позитивни ефекти у побољшању демографске ситуације у локалној заједници, као што су специфичне потребе родитеља и деце, стање институција и структура кадрова за креирање и спровођење популационе политике и материјална средства која локална самоуправа треба да обезбеди за популациону политику. Истовремено је важно утврдити активности и механизме у овој сфери и повезати све који могу да допринесу афирмацији породице, родитељства и друштвених циљева везаних за репродукцију становништва.

8.1. Успостављање ефикасније популационе политике у локалној самоуправи

Мере, активности и механизми

8.1.1. Рад Савета за популациону политику локалне самоуправе као стручног саветодавног тела градске управе са задатком праћења развоја становништва као и предлагања и евалуације спровођења мера популационе политике у локалној самоуправи.

Носиоци: Локална самоуправа

Средства: Буџет Локалне самоуправе, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност

8.1.2. Сагледавање индивидуалних потреба везаних за остваривање родитељства у локалној заједници.

Носиоци: Локална самоуправа, Дом здравља, Центар за социјални рад, Предшколска установа, Основне и средња школе, Удружења са циљевима социјалне политике

Средства: Буџет Локалне самоуправе, Буџет Републике Србије, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност.

8.1.3. Идентификовање институционалних и кадровских ресурса за спровођење популационе политике у локалној заједници.

Носиоци: Локална самоуправа, Дом здравља, Центар за социјални рад, Предшколска установа, Основне и средња школе, Удружења са циљевима социјалне политике

Средства: Буџет Локалне самоуправе, Буџет Републике Србије, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност.

8.1.4. Годишње утврђивање и спровођење система мера нематеријалне, материјалне и организационе природе у циљу подстицања рађања деце.

Носиоци: Локална самоуправа, Дом здравља, Центар за социјални рад, Предшколска установа, Основне и средња школе, Удружења са циљевима социјалне политике

Средства: Буџет Локалне самоуправе, Буџет Републике Србије, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност

8.1.5. Годишње утврђивање висине средстава у буџету локалне самоуправе за спровођење локалних мера популационе политике.

Носиоци: Локална самоуправа, Савет за популациону политику

Средства: Буџет Локалне самоуправе, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност

8.1.6. Годишње праћење одговарајућих индикатора развоја становништва локалне самоуправе и друштвено-економског положаја породица са децом.

Носиоци: Локална самоуправа, Дом здравља,

Средства: Буџет Локалне самоуправе, Буџет Републике Србије, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност.

- 8.1.7. Активирање установа здравствене и социјалне заштите, образовно - васпитних установа, привредних субјеката, црква и верских заједница и удружења, у циљу стварања позитивне популационе климе и ефикаснијег спровођења утврђене популационе политике у локалној заједници

Носиоци: Локална самоуправа, Дом здравља, Центар за социјални рад, Предшколска установа, Основне и средња школе, Удружења са циљевима социјалне политике

Средства: Буџет Локалне самоуправе, Буџет Републике Србије, пројекти, донације и др.

Рок: Стална активност

Очекивани ефекти: Стварање позитивне популационе климе, слање јасне демографске поруке локалне самоуправе као и отклањање уочених баријера за родитељство уопште, а поготово за рађање трећег и четвртог детета.

9. СПЕЦИФИЧНЕ МЕРЕ ЛОКАЛНЕ ПОПУЛАЦИОНЕ ПОЛИТИКЕ

- Новчана помоћ за новорођено дете,
- Регресирање дела трошкова боравка деце у предшколској установи на територији града Чачка чији је оснивач друго правно и физичко лице,
- Право на Новогодишњу честитку за прво рођено дете у календарској години,
- Регресирање трошкова превоза у градском и приградском саобраћају за долазак и одлазак у школу – ученика средње школе,
- Субвенционисање дела трошкова комуналних услуга породици са троје и више деце,
- Посебан месечни родитељски додатак мајци која роди троје или више деце у једном порођају,
- Регресирање трошкова боравка у дечијем вртићу који је у мрежи дечијих вртића града,
- Субвенционисање трошкова комуналних услуга породици са дететом са посебним потребама,
- Регресирање трошкова летовања деце и ученика укључених у систем предшколског и основног образовања у одмаралишту „Овчар“ у Улцињу.
- Регресирање трошкова исхране у основној школи,
- Студентска стипендија која се исплаћује у 10 једнаких месечних рата,
- Једнократна награда за студенте прве године студија и ученике основних и средњих школа,
- Трошкова школовања у школама за таленте (смештај у ученичким домовима и финансирање издвојеног одељења Балетске школе).
- Подстицајна средства за вантелесну оплодњу,
- Помоћ у набавци школског прибора, књига, хигијенских и Новогодишњих пакетића,
- Лични пратиоци за лица која су у систему образовања итд.

10. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И ПЕРИОДИЧНО ПРЕИСПИТИВАЊЕ АКЦИОНОГ ПЛАНА

Овај Акциони план је полазна основа за правце реализације будућих активности и за израду нормативних и других аката неопходних за његову реализацију. Због важности демографског развоја Града Чачка формиран је Савет за популациону политику града Чачка као и Радна група за израду Акционог плана за популациону политику на територији града Чачка. Периодично се планира евалуација постигнутих стратешких активности и остварених резултата за шта ће се користити планови и извештаји Савета.

Како би се омогућила имплементација Акционог плана за популациону политику за период 2020.-2023. година на територији града Чачка, неопходно је обезбедити одређена финансијска средства. Извори на које се ослања овај Акциони план су буџет Локалне самоуправе, буџет ресорног Министарства, донације и сл. Задатак Савета за популациону политику града Чачка и Радне групе за израду Акционог плана за популациону политику на територији града Чачка је да дају предлог за обезбеђивање буџетских средстава за мере предвиђене Акционим планом за популациону политику за период 2020.-2023. година на територији града Чачка.

Град Чачак ће спроводити овај Акциони план у складу са својим реалним финансијским, материјално – техничким и кадровским могућностима.

Акциони план за популациону политику за период 2020.-2023. година на територији града Чачка објавити у „Службеном листу града Чачка“.

АНЕКС 1

Општи циљ Акционог плана је: **Подршка одрживом демографском развоју Чачка, као јединице локалне самоуправе на територији Републике Србије, односно стационарно становништво, тј. становништво у коме ће следеће генерације бити исте величине као и постојеће.**

Циљеви	Мере	Активности	Индикатор	Носиоци	Временски рок
1. Ублажавање економске цене подизања детета кроз ублажавање ефеката неповољних привредних кретања и усмеравање ка постизању економске и социјалне сигурности као претпоставке одвијања биолошке репродукције.	1. 1. Подстицај рађању деце.	1.1.1. Једнократна новчана помоћ за свако новорођено дете; 1.1.2. Регресирање дела трошкова боравка деце у предшколској установи на територији града Чачка чији је оснивач друго правно и физичко лице; 1.1.3. Новогодишња честитка за прворођено дете у Новој години; 1.1.4. Честитка за децу рођену на Дан града.	- број новорођене деце - број деце која похађају вртиће	Град Чачак	Трајна мера
	1.2. Посебан подстицај рађању трећег и сваког наредног детета	1.2.1. Субвенционисање трошкова комуналних услуга породици са троје и више деце, 1.2.2. Посебан месечни родитељски додатак мајци која роди тројке, односно више деце у једном порођају.	- број породица са троје и више деце	Град Чачак	Трајна мера
	1.3. Побољшање услова за задовољење основних потреба деце	1.3.1. Регресирање трошкова боравка у дечијем вртићу који је у мрежи дечијих вртића на територији града Чачка, чији је оснивач град, 1.3.2. Субвенционисање трошкова комуналних услуга породици са дететом са посебним потребама, 1.3.3. Регресирање трошкова летовања у одмаралишту „Овчар“ у Улцињу детета, односно ученика укљученог у систем предшколског и основног образовања, 1.3.4. Регресирање трошкова исхране у школској кухињи ученика основне школе, 1.3.5. Регресирање трошкова превоза ученика средње школе.	- број корисника вртића - број корисника летовања - број корисника школске кухиње - задовољство корисника услуга превоза, школске кухиње и сл.	Град Чачак	Трајна мера
	1.4. Финансијска подршка ученицима и студентима.	1.4.1. Студентску стипендију која се исплаћује у 10 једнаких месечних рата у школској години, 1.4.2. Једнократне награде за студенте прве године студија и ученике основних и средњих школа, 1.4.3. Трошкове школовања у школама за таленте (смештај у ученичким домовима) и финансирање издвојеног одељења Балетске школе. 1.4.4. Наградна екскурзија за вуковце средњих школа.	- број ученика и студената који користе стипендије - задовољство родитеља	Град Чачак	Трајна мера

Циљеви	Мере	Активности	Индикатор	Носиоци	Временски рок
2. Усклађивање рада и родитељства кроз помоћ мушкарцима и женама који желе да буду родитељи да остваре своје потребе, ускладе родитељство, истовремено задовоље различита интересовања, нарочито ускладе родитељство и радно ангажовање.	2.1. Усклађивање родитељског и професионалног домена.	2.1.1. Подстицање запошљавања младих незапослених родитеља. 2.1.2. Промовисање међу потенцијалним и актуелним родитељима постојећих законских решења која се тичу бољег усклађивања рада и родитељства.	- број запослених младих - задовољство корисника - број одржаних едукација	Град Чачак, НСЗ,	Трајна мера
	2.2. Усклађивање рада и родитељства путем збрињавања деце запослених родитеља.	2.2.1. Развијање мреже установа за предшколско васпитање, отварање предшколских установа у насељима у којима адекватни услови за рад, односно обезбеђивање капацитета и доступности услуга у складу са локалним потребама. 2.2.2. Развијати моделе за чување деце, као и понуду различитих програма у циљу проширења обухвата деце, укључујући и децу родитеља који су незапослени, како би им се омогућило да пронађу посао. 2.2.3. Обезбеђивање услова и акредитованих програма у школи за реализацију целодневне наставе и продуженог боравка за ученике од првог до четвртог разреда, уз спровођење различитих програма и током школских распуста у школама у којима родитељи искажу ту врсту потребе. 2.2.4. Развијање мреже услуга на локалном нивоу за помоћ родитељима деце и младих са сметњама и тешкоћама у развоју (персонални асистенти, дневни боровци са могућношћу краткотрајног смештаја, превоз до предшколских установа, односно школе итд.) 2.2.5. Мотивисање послодаваца/ компанија да промовишу и стварају амбијент у коме запослени могу дати свој максимум на радном месту, успостављајући баланс између посла и породице.	- пораст капацитета вртића - број деце у вртићима - задовољство корисника - нови модели чувања деце	Град Чачак, предшколске установе, Установе за смештај деце са сметњама у развоју	Трајна мера

Циљеви	Мере	Активности	Индикатор	Носиоци	Временски рок
3. Снижавање психолошке цене родитељства креирањем погодне климе за одлуку о рађању деце.	3.1. Истицање значаја улоге оца у подизању детета.	3.1.1. Промовисање очинства и његовог значаја за лични идентитет, стварањем повољније климе према очевима на радном месту и у друштву, кроз радионице, видео материјал, медијске садржаје, итд.	- број радионица - број промотивног материјала	Град Чачак, Центар за социјални рад, НВО	Трајна мера
	3.2. Снижавање психолошке цене родитељства олакшавањем вођења домаћинства	3.2.1. Развијање и економско подстицање мреже лако доступних (економски и локацијски) пружалаца услуга родитељима око вођења домаћинства и бриге о деци.	- лака доступност сервиса за набавку готових јела, прање, пеклање, чување деце и сл.	Град Чачак, Центар за социјални рад, НВО	Трајна мера
	3.3. Јачање компетенције за испуњавање брачне и родитељске улоге	3.3.1. Развијање мреже саветовалишта за родитеље у циљу једноставног информисања у вези са дилемама око неге и подизања деце. Развој мреже саветовалишта за брак и живот у двоје, посебно у вези са изазовима трансформације од брака ка породици, са новим улогама, одговорностима и (подељеним) ауторитетом. 3.3.2. Подизање брачне и родитељске компетенције путем програма школе брака, партнерства и родитељства. 3.3.3. Оснивање клубова за брачне partnере и родитеље у циљу остваривања контакта и размена идеја, добијања подршке, савета и слично. 3.3.4. Обезбеђење једноставне, кратке, лако читљиве литературе за младе родитеље у виду приручника, брошура, видео записа, мобилних апликација о нези и васпитању деце.	- мрежа саветовалишта - школе родитељства - школе партнерства - промотивни материјали	Град Чачак, Центар за социјални рад, НВО	Трајна мера
4. Очување и унапређење репродуктивног здравља кроз промовисање здравих стилова живота.	4.1. Промовисање здравих стилова живота.	4.1.1. Промовисање физичке активности и здраве исхране од рођења у класичним и друштвеним медијима, породици, предшколским и школским установама, радним организацијама, друштвеним групама и удружењима на локалном нивоу. 4.1.2. Подизање друштвене свести о утицају здравог стила живота на спречавање или одлагање развоја хроничних незаразних обољења и утицају позитивних здравствених навика на квалитет живота и остваривање материнства.	- промотивни материјал - мултимедијални садржај - тренинзи - број учесника у едукацијама и физичким активностима	Локална самоуправа, удружења грађана, предшколске установе, школе и сл.	Трајна мера

Циљеви	Мере	Активности	Индикатор	Носиоци	Временски рок
4. Очување и унапређење репродуктивног здравља кроз промовисање здравих стилова живота.	4.2. Промоција репродуктивног здравља адолесцената.	4.2.1. Едукација за очување репродуктивног здравља - Израда едукативног материјала намењеног ученицима основних и средњих школа у циљу очувања репродуктивног здравља младих. 4.2.2. Оснивање саветовалишта за заштиту репродуктивног здравља. 4.2.3. Стварање подржавајућег окружења које ће повећати обухват младих радом саветовалишта за заштиту репродуктивног здравља, укључујући мотивисање родитеља, старатеља, породице и професионалаца из образовног система да адолесцентима пруже подршку у доношењу информисаних и безбедних одлука повезаних са репродуктивним здрављем.	- едукативни материјал - број корисника - веће укључење кључних актера	Локална самоуправа, Дом здравља	Трајна мера
5. Решавање проблема неплодности кроз новчану стимулацију паровима за поступак биомедицински потпомогнуте оплодње.	5.1. Пружање финансијске помоћи паровима са проблемом неплодности.	5.1.1. Неограничен број покушаја вештачке оплодње у складу са садржајем и обимом права из обавезног здравственог осигурања. 5.1.2. Едукација становништва о узроцима неплодности, могућностима лечења и БМПО.	- број парова корисника - континуирано повећање средстава за вештачку оплодњу	Локална самоуправа, Дом здравља	Трајна мера
6. Пут ка здравом материнству кроз побољшање здравствене заштите трудница, породиља, мајки после порођаја као и новорођенчета.	6.1. Оснаживање примарне здравствене заштите за остваривање оптималног тока и исхода трудноће	6.1.1. Оснаживање примарне здравствене заштите за остваривање оптималног тока и исхода трудноће.	- стање примарне здравствене заштите	Министарство здравља, ЈЛС	
	6.2. Побољшање квалитета здравствене заштите током порођаја	6.2.1. Јачање капацитета одговарајућих здравствених установа секундарног и терцијарног нивоа за контролу тока и исхода патолошких трудноћа и збрињавања ургентних стања.	- постојање концепта „Болница пријатељ родитеља и деце“ у породилиштима. - стање здравствених установа секундарног и терцијарног нивоа. - повезаност здравствених установа.	Министарство здравља, ЈЛС	Трајна мера

Циљеви	Мере	Активности	Индикатор	Носиоци	Временски рок
6. Пут ка здравом материнству кроз побољшање здравствене заштите трудница, породиља, мајки после порођаја као и новорођенчета.	6.3. Подршка безбедном материнству, здравом расту и развоју новорођенчета и малог детета	6.3.1. Јачање капацитета здравственог система за очување здравља жене у периоду материнства до 12 месеци после порођаја, као и за заштиту здравља новорођенчади, одојчади и мале деце.	- стање здравственог система за очување здравља жене у периоду материнства и за заштиту новорођенчади, одојчади и мале деце.	Министарство здравља, ЈЛС	
7. Популациона едукација кроз активирање система васпитања и образовања.	7.1. Активирање система образовања и васпитања као кључног носиоца и реализатора програма популационе едукације.	7.1.1. Имплементација програма који активно укључују родитеље у рад вртића, односно школе са темама које промовишу здраво родитељство, значај вишечлане породице за здраво одрастање, развијање хуманих односа и толеранцију итд.	- ширење информација о популационој политици	Локална самоуправа, Дом здравља, Центар за социјални рад, Предшколска установа, Основне и средње школе, Удружења са циљевима социјалне политике	Трајна мера
	7.2. Проширење учесника процеса едукације о популационим питањима ван система и образовања.	7.2.1. Неформална едукација становништва о популационим питањима.	- ширење информација о популационој политици	Локална самоуправа, Дом здравља, Центар за социјални рад, Удружења са циљевима социјалне политике и сл.	Трајна мера

Циљеви	Мере	Активности	Индикатор	Носиоци	Временски рок
8. Активирање локалне самоуправе у спровођењу циљева популационе политике.	8.1. Успостављање ефикасније популационе политике у локалној самоуправи	8.1.1. Формирање Савета за популациону политику локалне самоуправе као стручног саветодавног тела градске управе са задатком праћења развоја становништва као и предлагања и евалуације спровођења мера популационе политике у локалној самоуправи. 8.1.2. Сагледавање индивидуалних потреба везаних за остваривање родитељства у локалној заједници. 8.1.3. Идентификовање институционалних и кадровских ресурса за спровођење популационе политике у локалној заједници. 8.1.4. Годишње утврђивање и спровођење система мера нематеријалне, материјалне и организационе природе у циљу подстицања рађања деце. 8.1.5. Годишње утврђивање висине средстава у буџету локалне самоуправе за спровођење локалних мера популационе политике. 8.1.6. Годишње праћење одговарајућих индикатора развоја становништва локалне самоуправе и друштвено-економског положаја породица са децом. 8.1.7. Активирање установа здравствене и социјалне заштите, образовно - васпитних установа, привредних субјеката, црква и верских заједница и удружења, у циљу стварања позитивне популационе климе и ефикаснијег спровођења утврђене популационе политике у локалној заједници.	- закључци са састанака - усклађивање потреба и финансијских давања - веће укључење свих актера у решавање проблема популационе политике.	Локална самоуправа	Трајна мера

СКУПШТИНА ГРАДА ЧАЧКА

Бр. _____

ПРЕДСЕДНИК

Скупштине града Чачка

Игор Трифуновић